

Юрій Мателешко

ПРИЧИНИ КРАХУ РОСІЙСЬКОЇ «М'ЯКОЇ СЛИ» В УКРАЇНІ

«М'яка сила» сьогодні є невід'ємною складовою зовнішньополітичної практики багатьох країн світу. Не є винятком і Росія, яка, згідно досліджень британського агенства «Portland», декілька років поспіль входила в тридцятку лідерів у глобальному рейтингу «soft power» [6]. Однак події 2014 та 2022 рр., коли Росія вдалася до більш звичної для неї «жорсткої сили», засвідчили, що політика «м'якої сили» РФ в Україні була повністю провалена. Можна виділити наступні причини цього краху:

1. Стереотипне ставлення до України як до лояльної та близької в усіх відношеннях держави. Незначні культурні відмінності, досвід єдиної державності, мільйони особистих зв'язків та взаємопроникнення економік, на думку О.Вершиніна, створювали у росіян (зокрема і серед російського політикуму) образ країни, яка є близькою за замовчуванням [1, с. 41–42]. У результаті цього зникло усвідомлення того, що для утримання Києва в сфері впливу Москви необхідне докладання зусиль і формування відповідного зовнішньополітичного курсу. Підхід до України як до братньої країни, яка за будь-яких умов збереже міцні дружні зв'язки з Росією, або виключно прагматичний підхід, який ігнорує історико-культурний російський фактор на Сході та Півдні, на думку деяких дослідників, призвели до відсутності в РФ стратегії і тактики взаємодії з українським громадянським суспільством [2].

2. Переважання в Україні прозахідного національного проекту, який ґрунтується на протиставленні російській моделі розвитку. Українська держава десятиліттями засвоювала елементи саме західної моделі поступу та зробила їх основою побудови власної національної держави. Внаслідок цього західна «м'яка сила», яка пов'язана зі становленням демократичних інститутів, виявилася нерозривно пов'язаною з реалізацією української національної ідеї, що базувалася на основі протиставлення України Росії [1, с. 42]. Відкинувши російський культурно-історичний та політичний досвід, молода українська

держава вибудовувала власну ідентичність, тому будь-який вплив Москви часто розглядався Києвом у якості загрози.

3. Відсутність у Росії власного привабливого образу, який важко сформулювати, беручи до уваги особливості її економічної (сильна залежність від експорту нафти та газу) та політичної (недемократичний режим) систем. До сьогоднішнього часу на Росію дивляться як на авторитарну державу з непривабливою політичною культурою, цінності якої значно поступаються західним. Крім того, зовнішня політика РФ, як свідчать розв'язані нею воєнні конфлікти (зокрема у 2008, 2014 та 2022 рр.), не має стійкої моральної та правової основи. Тому не маючи відповідних політичних ресурсів, Росія у проведенні «soft power» змушена була використовувати здебільшого культурно-освітні та, частково, економічні компоненти [4, с. 74].

4. Брак інституційного забезпечення політики «м'якого» впливу Росії. Тільки на рубежі 2000-х – 2010-х рр. в РФ, згідно з президентськими наказами, було створено ряд координуючих органів, що безпосередньо займаються втіленням політики «м'якої сили». Це, зокрема, Федеральне агентство в справах Співдружності Незалежних Держав, співвітчизників, які проживають за кордоном, і з міжнародної гуманітарної співпраці (Росспівробітництво) [5], яке до 2014 р. мало три представництва в Україні: два Російських центри науки і культури – в Сімферополі та Києві, а також представництво в Одесі, яке працювало під егідою Генконсульства Російської Федерації. Через вузьку мережу представництв, які функціонували в декількох великих містах, згадані інституції об'єктивно не могли впоратись з покладеними на них обов'язками. Внаслідок цього російські заходи, навіть на південному сході України, проходили рідко і залишалися непоміченими (принаймні для молодіжного середовища) [2]. Особливо це помітно на тлі активності західних некомерційних організацій в Україні: відділення Інституту Гете (ФРН), Британської ради, Французького інституту та ін., які якісно та кількісно переважали російські представництва, порівняно часто проводили масові тематичні заходи, тижні культури європейських держав, конференції тощо.

5. Запізніле в часі проведення цілеспрямованої політики «soft power» на державному рівні. Тільки з початку 2010-х рр. поняття «м'якої сили» почало постійно з'являтися в російських зовнішньополітичних документах [1, с. 39]. У 2013 р. його включили в текст Концепції зовнішньої політики РФ [3]. Певні успіхи цього напрямку російської політики, пов'язані з освітньо-культурною, церковною, економічною та інформаційною сферами, нерідко накопичувалися інерційно, без свідомого та системного застосування інструментів «soft power» [4, с. 76]. Водночас через різні інструменти – освітні програми, конференції та круглі столи, грантові системи, постійні центри-представництва тощо – в українському суспільстві поширювалася саме західні ідеї (європейські чи євроатлантичні). Вакуум, що існував в Україні після розпаду Радянського Союзу, на думку В.Іванченко, абсолютно безперешкодно заповнювався західною тематикою, що позитивно сприймалася українською громадськістю [2]. В той час як РФ намагалася будувати ділові відносини з впливовими українськими

бізнесменами чи політиками, держави Заходу успішно працювали з цільовими групами українського суспільства.

Отже, російська «soft power» в Україні, незважаючи на певні здобутки, в цілому проводилася несистемно, непослідовно та неефективно. «М'яка сила» РФ зазнала невдачі через стереотипований погляд на Україну як лояльно-споріднену країну, запізніле проведення політики «м'якої сили» на державному рівні, недостатню інституційну основу, внутрішні політичні та економічні особливості Росії в умовах прозахідного курсу нашої держави. Це стало однією з передумов широкомасштабного застосування Росією стосовно України з 2014 та 2022 рр. «жорсткої сили», досвід проведення якої був напрацьований десятиліттями російської воєно-політичної практики.

1. Вершинин А.А. Украинская политика России: между мягкой и жесткой силами. *Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право*. 2016. Т. 9. № 3. С. 38–74.
2. Иванченко В. «Мягкая сила» России и украинский прецедент. *РСМД*. 2015. 5 декабря. URL: <https://russiancouncil.ru/blogs/viktoriia-ivanchenko/2203/> (дата звернення: 08.09.2022).
3. Концепция внешней политики Российской Федерации (утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным 12 февраля 2013 г.). URL: <https://legalacts.ru/doc/kontseptsija-vneshnei-politiki-rossiiskoi-federatsii-utv-prezidentom/> (дата звернення: 12.09.2022).
4. Мателешко Ю. П. Особливості політики «м'якої сили» Росії щодо України (1991–2013 рр.). *Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць*. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2020. Вип. 2 (25). С. 70-79.
5. Федеральное агентство по делам Содружества Независимых государств, соотечественников, проживающих за рубежом, и по международному гуманитарному сотрудничеству (Россотрудничество). URL: <http://rs.gov.ru/> (дата звернення: 08.09.2022).
6. The Soft Power 30. Overall Ranking 2019 by Portland. URL: <https://softpower30.com/> (дата звернення: 09.09.2022).
7. Van Herpen M. *Putin's Propaganda Machine: Soft Power and Russian Foreign Policy*. Rowman & Littlefield Publishers, 2015. 336 p.